

MOTIVAREA APLICĂRII PEDEPSEI PENALE -PRIORITATE SAU RUTINĂ PENTRU JUSTIȚIA PENALĂ NAȚIONALĂ?

*THE REASONING OF APPLYING CRIMINAL PUNISHMENT – A PRIORITY
OR A ROUTINE FOR THE NATIONAL CRIMINAL JUSTICE?*

Augustina BOLOCAN-HOLBAN, dr., conf. univ.,

Universitatea de Stat din Moldova

Mihaela VIDAICU, dr., conf. univ.,

Universitatea de Stat din Moldova

Abstract: The Moldovan criminal legislation tends towards a modern criminal justice system. Therefore, it is important to ensure a good reasoning of applying a certain category of criminal punishment (deprivation or non-deprivation of liberty punishment). This goal can be achieved by analyzing the criminal law provisions and ensuring the legal and judiciary proportionality between the concrete offence and the criminal punishment set forth.

Unfortunately, the national judicial practice does not contribute to uniformity in the courts' application of the criminal law, because of poor reasoning which leads to a lack of trust in justice act.

Cuvinte-cheie: *pedeapsă penală, individualizarea și motivarea aplicării pedepsei penale, principiul proporționalității, instanța de judecată, minor, proces echitabil, sistem de drept, codul penal al RM.*

Politică penală este și mai dificilă la etapa aplicării pedepsei, acolo unde instanța de judecată (judecătorul) este limitată de lege în procesul aplicării unei pedepse penale. În același timp, judecătorul are puterea discreționară, altfel zis, intima sa convingere, care trebuie să se bazeze pe lege și să nu depășească limitele impuse de lege. Astfel, în contextul „dreptului de a pedepsi”, în cadrul unui sistem de drept al familiei romano-germanice, putem vorbi despre forța și legalitatea „dreptului de a pedepsi”: este acesta un drept legal, un drept discreționar sau un drept discreționar în condiții legale?

Dreptul legal reprezintă acea prerogativa oferită de lege, care atribuie caracter legal unei acțiuni/inacțiuni exercitate de către subiect în limite legale; dreptul discreționar este acel drept aplicat potrivit intimei convingeri, având la bază mai mult raționamente subiective decât obiective; dreptul discreționar în condiții legale – instanța de judecată are o anumită marjă de apreciere atunci când alege raționamentele și admite probe, cântărind toate aspectele în procesul aplicării pedepsei penale, dar este obligată să-și justifice acțiunile prin motivarea deciziilor [1, p.219].

În contextul aplicării unei pedepse penale, reieșind din limitele legale impuse, considerăm că un „drept discreționar în condiții legale” ar fi cel care ar corespunde sistemului de drept național, satisfăcând necesitățile politicii penale la această etapă.

Etapa executării pedepsei este la fel de importantă, unde în primplan este individul și asigurarea tuturor garanțiilor acestuia, îndeosebi, în cadrul executării unei pedepse privative de libertate (închisoarea, detențiunea pe viață). În cadrul executării pedepsei putem vorbi despre mai multe aspecte: modalitatea de executare sau regimul de executare în cazul pedepsei cu închisoarea, drepturile și restricțiile prevăzute de lege, posibilitatea liberării de pedeapsă penală, precum și măsurile întreprinse de autorități în vederea reintegrării și resocializării persoanei care a executat o pedeapsă penală.

Dar, pentru a vedea scopul legii penale realizat este important să se aplice corect, proporțional și uniform o pedeapsă penală în strictă conformitate cu criteriile generale de individualizare.

Astfel, art. 7 CPRM stabilește că *la aplicarea legii penale se ține cont de caracterul și gradul prejudiciabil al infracțiunii săvârșite, de persoana celui vinovat și de circumstanțele cauzei care atenuează ori agravează răspunderea penală* [2].

Art. 75 CPRM prevede că *persoanei recunoscute vinovate de săvârșirea unei infracțiuni i se aplică o pedeapsă echitabilă în limitele fixate în Partea specială a prezentului cod și în strictă conformitate cu dispozițiile Părții generale a prezentului cod, iar la stabilirea categoriei și termenului pedepsei, instanța de judecată ține cont de gravitatea infracțiunii săvârșite, de motivul acesteia, de persoana celui vinovat, de circumstanțele cauzei care atenuează ori agravează răspunderea, de influența pedepsei aplicate asupra corectării și reeducării vinovatului, precum și de condițiile de viață ale familiei acestuia. Prin urmare, criteriile generale de individualizare a pedepsei penale sunt cele care trebuie luate în considerare, în primul rând, în procesul individualizării și aplicării unei pedepse penale, fie privativă, fie neprivativă de libertate* [2].

Ceea ce este foarte important de subliniat, sunt reglementările alin. (2) art. 75 CPRM, modificat prin Legea 163 din 20.07.2017, care punctează necesitatea unei argumentări temeinice a aplicării pedepsei penale și anume: *“în cazul alternativelor de pedeapsă prevăzute pentru infracțiunea săvârșită, pedeapsa cu închisoare are un caracter excepțional și se aplică atunci când gravitatea infracțiunii și personalitatea infractorului fac necesară aplicarea pedepsei cu închisoare, iar o altă pedeapsă este insuficientă și nu și-ar atinge scopul. O pedeapsă mai aspră, din numărul celor alternative prevăzute pentru săvârșirea infracțiunii, se stabilește numai în cazul în care o pedeapsă mai blândă, din numărul celor menționate, nu va asigura atingerea scopului pedepsei. **Caracterul excepțional***

la aplicarea pedepsei cu închisoare urmează a fi argumentat de către instanța de judecată.” [2]

Adițional, alin. (3¹) art. 70 CP stipulează: „*la aplicarea pedepsei persoanelor care au atins vârsta de 18 ani, dar nu au atins vârsta de 21 de ani, care au săvârșit infracțiune la vârsta de la 18 până la 21 de ani, maximul pedepsei se reduce cu o treime. În cazul în care instanța, ținând cont de personalitatea infractorului, ajunge la concluzia că doar prin aplicarea pedepsei în limitele generale se va atinge scopul pedepsei penale, aceasta poate dispune o pedeapsă în limitele prevăzute de legea penală pentru infracțiunea săvârșită. Necesitatea aplicării pedepsei în limitele generale urmează a fi argumentată de către instanța de judecată.*” [2]

Importanța argumentării aplicării unei pedepse penale în cazurile penale cu implicarea minorilor sau tinerilor este justificată de facilitățile acordate de legea penală acestor subiecți ai răspunderii penale la toate etapele procesului penal, iar aplicarea unei pedepse privative de libertate în cazul acestora este justificată numai dacă se apreciază că luarea măsurii cu caracter educativ nu este suficientă pentru corectarea minorului.

Prevederile legale menționate supra evidențiază importanța asigurării unei proporționalități între fapta prejudiciabilă comisă și pedeapsa penală aplicată. Astfel, bazându-ne pe teoria și practica dreptului penal, este relevant să evidențiem:

- Proporționalitatea legală (stabilită de legiuitor la etapa adoptării prevederilor legale în cadrul legii penale);
- Proporționalitate judiciară (stabilită de judecător în procesul individualizării și aplicării pedepsei penale, care stă la baza motivării hotărârii instanței de judecată);
- Proporționalitate administrativă (stabilită la etapa executării pedepsei penale, fiind în strânsă conexiune cu categoriile evidențiate anterior).

Legislația RM, însă, nu prevede expres unul dintre principiile care este considerat fundamental procesului de stabilire și aplicare a pedepsei penale – principiul proporționalității. Deși elemente ale acestuia se regăsesc indirect în principiile enumerate mai sus, precum și în prevederile art. 61 CP al RM (noțiunea și scopul pedepsei penale), o reglementare clară a acestuia lipsește.

Principiul proporționalității presupune ca pedeapsa aplicată unei persoane trebuie să fie proporțională cu gravitatea faptei comisă de aceasta. În opinia unor specialiști, ideea de proporționalizare nu reprezintă decât supraviețuirea mascată, în plină dominație a principiului de apărare socială, a principiului retributiv [3]. Necesitatea acestui principiu a fost discutată pe parcursul ultimelor secole, iar conținutul acestuia a fost interpretat diferit de teoria retributivă și cea utilitaristă.

Mai mult, în teoria anglo-saxonă se discută și unele dificultăți încă nerezolvate în aplicarea acestui principiu. Astfel, deși conținutul acestui principiu se dez-

bate de mult timp, se pare ca o abordare unitara așa și nu a fost încă stabilită. De asemenea, este încă destul de dificil de a corobora principiul proporționalității cu diferitele scopuri pe care le are pedeapsa penală, iar stabilirea proporționalității dintre infracțiune și pedeapsă este un proces greu, deoarece aceste două concepte au particularități diferite [4].

În același timp, Consiliul European, prin Recomandarea Nr. R(92) 16 a Comitetului de Miniștri privind consistența sancționării, recomandă statelor membre “să evite disproportionalitatea dintre gravitatea infracțiunii și mărimea pedepsei aplicate pentru aceasta” [5]. Deși sub o alta forma, aceasta Recomandare se refera la includerea principiului proporționalității în legislația penala a statelor membre ale Consiliului European.

Curtea de la Strasbourg a statuat, în jurisprudența sa, asupra necesității existenței unui just echilibru între interesul public și cel individual, respectiv a raportat rezonabil ce trebuie să existe între mijloacele de acțiune aflate la dispoziția fiecărui stat parte la Convenție și scopul vizat de aceasta, salvagardarea drepturilor omului. Principial, Curtea nu s-a declarat competentă să se substituie autorităților naționale în această problemă, recunoscând că acestea din urmă sunt mult mai bine poziționate decât judecătorul internațional, pentru a se pronunța asupra chestiunii. Consecventă misiunii sale de a elimina riscul arbitrariului și aprecierii subiective, Curtea a elaborat o grilă de analiză a ceea ce înseamnă o justificare obiectivă și rezonabilă a unei ingerințe statale asupra exercițiului unui drept al omului. În concret, trebuie să fie îndeplinite trei condiții: (1) ingerința să fie prevăzută de lege și aplicată conform legii; (2) ingerința să urmărească realizarea unui scop legitim; și (3) ingerința să fie necesară într-o societate democratică [6, p.162-163].

De ce totuși principiul proporționalității este tot mai des considerat fundamental pentru procesul de aplicare a pedepsei? Se pare ca modul în care este descris acest principiu creează senzația de echitate, adică, principiul proporționalității este considerat un element al unui proces echitabil de aplicare a pedepsei. Sentimentul de echitate se deduce din semnificația acestui principiu: faptele similare trebuie să se soldeze cu pedepse similare, iar faptele diferite trebuie să se soldeze cu pedepse diferite. Mai mult ca atât, chiar și în cazul faptelor similare pedepsele nu pot fi identice datorită unor factori specifici fiecărei fapte care îi schimbă conținutul.

Prin urmare, practica judiciară națională demonstrează că în majoritatea cazurilor:

- Sunt invocate, în mare parte, criteriile generale de individualizare a pedepsei penale, fără a fi analizate detaliat, fie se face referire la art.75 CP, fără a fi evidențiate criterii concrete;
- Aplicarea în exces a art. 364¹ CPP, ceea ce “scutește” instanța de judecată de o motivare esențială a hotărârii;

- Motivarea hotărârii judecătorești diferă de la un judecător la altul;
- În unele hotărâri se invocă expres principiul proporționalității, prin prisma Recomandării 92(16) a Comitetului de Miniștri al CoE, privind sancțiunile aplicate în comunitate, dar nu se asigură argumentarea necesară ce ar justifica aplicarea unei categorii de pedeapsă penală, în scopul dezvoltării acestui principiu fundamental [7].

În opinia noastră, avantajele motivării pedepsei penale vizează următoarele aspecte:

- Actul de justiție devine clar/comprehensibil, accesibil și previzibil;
- Se asigură un proces echitabil cu respectarea principiilor fundamentale ale dreptului penal;
- Se evidențiază clar necesitatea aplicării pedepselor privative sau nepri-vative de libertate;
- Se accentuează tendințele politicii penale naționale prin prisma categori-ilor de pedepse aplicate de instanțele de judecată naționale;
- Se urmărește realizarea scopurilor pedepsei penale.

Referințe bibliografice:

1. Bolocan-Holban A., Vidaicu M., „Analele științifice ale Universității A.I. Cuza”. Iași, tomul LXIII, științe juridice, 2016, Nr.II.
2. Codul penal al Republicii Moldova, adoptat la 18 aprilie 2002, în vigoare din 12 iunie 2003.
3. http://drept.uvt.ro/documents/Anale2-2011_final-individualizarea_judiciara_a_pedepselor_si_principiul_proportionalitatii.pdf (accesat: 25.10.2019).
4. [http://www.humanities.manchester.ac.uk/medialibrary/law/main_site/Research/Student_Law_Review2/MSLR_Vol2_4\(Goh\).pdf](http://www.humanities.manchester.ac.uk/medialibrary/law/main_site/Research/Student_Law_Review2/MSLR_Vol2_4(Goh).pdf) (accesat: 25.10.2019).
5. [http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/prisons/Recommendation%20R%20\(92\)%2017_E.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/prisons/Recommendation%20R%20(92)%2017_E.pdf) (accesat: 28.10.2019).
6. F. Ciopec, Individualizarea judiciară a pedepselor, Editura C.H.Beck: București, 2011.
7. Portalul instanțelor naționale de judecată: www.instante.justice.md (accesat: 15.10.2019).